

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

ВЛАСЕНКО Інна Василівна

УДК 81'38:82-252

ТИПИ ОКАЗІОНАЛІЗМІВ В ЖАНРІ ФЕНТЕЗІ
(на матеріалі англійської, німецької, української та російської мов)

10.02.15 – загальне мовознавство

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Одеса – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі англійської філології Чорноморського національного університету імені Петра Могили, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
Матвєєва Наталія Петрівна,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили,
професор кафедри англійської філології.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Бріцин Віктор Михайлович,
Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні
НАН України, головний науковий співробітник;

кандидат філологічних наук, доцент
Сорока Тетяна Вячеславівна,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет,
доцент кафедри англійської мови та перекладу

Захист відбудеться «26» жовтня 2018 року о 16 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 41.053.05 Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65045, м. Одеса, вул. Єврейська, 25.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий «26» вересня 2018 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т. А. Дружина

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Однією з продуктивних сфер функціонування нової лексики є стиль художньої літератури, який акумулює усі стилі та відображає загальний розвиток мови. Така тенденція спричинена як природою самого художнього стилю, спрямованого на емоційний вплив, що втілюється за допомогою різноманітних засобів виразності, так і появою певних інноваційних технік, створених авторами з тією ж метою. Такі інновації в межах певних літературних жанрів призводять до появи одного з видів нової лексики, індивідуально-авторських новотворів: *оказіоналізмів*.

Оказіональні новотвори є одним із шарів семантично затемнених лексичних одиниць, які часто ускладнюють сприйняття читачем тих чи інших текстів. Лексичні одиниці такого типу мають назву глосеми та досліджуються в галузі глосології. Цей розділ лексикології, розроблений у працях Н. П. Матвеевої, присвячений вивченню складних для розуміння лексичних одиниць сучасної літературної мови в її писемному різновиді. Така група глосем, як оказіоналізми, потребують окремого дослідження, незважаючи на численну кількість робіт в цій галузі, оскільки на сучасному етапі виникає велика кількість нових авторських слів у зв'язку з постійною появою інновацій у галузі художньої літератури, зокрема створення жанру фентезі, який протягом своєї невеликої історії привертає увагу не тільки письменників, але й дослідників цього жанру: лінгвістів та літературознавців, а також сценаристів, мультиплікаторів, розробників комп'ютерних ігор тощо.

Отже, **актуальність теми** зумовлена, по-перше, динамічним розвитком жанру фентезі та зростаючим інтересом сучасних читачів до фентезійних творів, по-друге, активним авторським словотворенням у межах цього жанру та функціонуванням великої кількості оказіональної лексики у таких творах, що ускладнює їх розуміння, по-третє, необхідністю аналізу оказіональної лексики та розробки принципів її лексикографічної інтерпретації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано у рамках наукової теми кафедри англійської філології Чорноморського національного університету імені Петра Могили «Актуальні питання національно-когнітивної і національно-мовної картин світу та проблеми міжкультурної комунікації» (номер державної реєстрації 0112U007695). Автором досліджувалися типи оказіоналізмів, що функціонують в жанрі фентезі, а саме їх семантика, структура, особливості функціонування, перекладу та лексикографування. Тема дисертації затверджена на засіданні вченої ради Чорноморського національного університету імені Петра Могили (протокол № 4 від 13.12.2012 р.) та перезатверджена на засіданні вченої ради Чорноморського національного університету імені Петра Могили (протокол № 10 від 17.05.2018 р.).

Мета дослідження полягає у виявленні типів оказіоналізмів, аналізі їх семантичних, словотвірних, функціональних особливостей та проблем перекладу в творах жанру фентезі на матеріалі англійської, німецької, української та російської мов, а також розробці принципів лексикографування оказіональної

лексики для створення словників, що сприятимуть адекватному розумінню фентезійних текстів.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- з'ясувати сутність жанру фентезі, його особливості та типи;
- розкрити зміст поняття okazіоналізму, дослідити його класифікації;
- виділити okazіоналізми в англійських, німецьких, українських, російських творах жанру фентезі з метою визначення їх місця в типології нових слів та здійснити структурування досліджуваних одиниць;
- проаналізувати семантичні, словотвірні, функціональні особливості, основні способи та проблеми перекладу okazіоналізмів в жанрі фентезі;
- зіставити ознаки okazіональних новоутворень у чотирьох мовах і визначити загальні, специфічні закономірності їх творення та функціонування;
- запропонувати оптимальні принципи лексикографічної інтерпретації індивідуально-авторських новотворів та реалізувати їх при створенні словника okazіональної лексики.

Об'єктом дослідження є okazіональна лексика англійської, німецької, української та російської мов, представлена в творах жанру фентезі.

Предметом дослідження є семантичні, словотвірні та функціональні особливості okazіоналізмів у творах письменників жанру фентезі, що належать до різних неспоріднених мовних груп.

Матеріалом дослідження слугувала okazіональна лексика, виділена шляхом суцільної вибірки з текстів британського, німецького, українського, російського фентезі (1731 одиниця). У дисертації, що обмежена нормою обсягу, наведено найпоказовіші, необхідні для досягнення мети й завдань проаналізовані приклади. Матеріал дослідження в повному обсязі представлений у **додатках**.

Методологія і методи дослідження. У роботі використано метод *структурно-семантичного аналізу*, що дозволив визначити морфологічну приналежність okazіональних одиниць та способи їхнього творення; *методи контекстуального та функціонального аналізу* застосовувались для вивчення особливостей функціонування okazіоналізмів в їх контексті; *метод компонентного аналізу* застосовано з метою розкладання лексичного значення виділених одиниць на семи; *порівняльний та зіставний методи* – для виявлення спільних та відмінних рис okazіональної лексики у досліджуваних мовах, а також елементи *кількісного аналізу*, застосовані при репрезентації кількісних показників у результатах дослідження.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що вперше здійснено комплексний аналіз okazіональної лексики жанру фентезі та визначено їхню типологію в англійській, німецькій, українській та російській мовах у зіставно-порівняльному аспекті. Крім того, розроблено принципи структурування словникової статті okazіональних лексичних одиниць.

Теоретичне значення роботи зумовлене подальшою розробкою неологічної науки, зокрема створенням принципів лексикографування okazіональних одиниць, що значно розширює межі лексикографії, утворюючи новий її шар – okazіональну неографію.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у тому, що сформовані типи okazіоналізмів англійської, німецької, української та російської мов, вилучені із творів жанру фентезі, є матеріалом для створення словників такої лексики. Дослідження сприятиме більш повному розумінню творів зазначеного жанру носіями мови та іноземцями, а також культури того чи іншого народу в цілому. Крім того, матеріали роботи можуть бути використані в курсах «Лексикології», «Практичного курсу перекладу», «Стилістики» тощо.

Апробацію основних положень і результатів дослідження здійснено на 8-ми наукових, науково-практичних і науково-методичних конференціях, з них 5 – міжнародних, зокрема: VIII Міжнародна науково-практична конференція «Мови і світ: дослідження та викладання» (м. Кіровоград, березень 2014 р.), Друга Міжнародна конференція євразійських наукових досліджень (м. Відень, Австрія, травень 2014 р.), II Міжнародний симпозиум «Сучасне літературознавство і лінгвістика: американські та британські студії» (м. Київ, червень 2014 р.); XI Міжнародна науково-практична конференція «Актуальные достижения европейской науки – 2015» (м. Перемишль, Польща, червень 2015 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Ольвійський форум – 2017 стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі» (м. Миколаїв, червень 2017 р.), 3 – *всеукраїнські*: Всеукраїнська ономастична конференція (м. Одеса, вересень, 2015 р.), Всеукраїнська науково-практична конференція «Тенденції розвитку та функціонування слов'янських і германських мов» (м. Миколаїв, березень, 2018 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Тенденції розвитку та функціонування слов'янських та германських мов» (м. Миколаїв, вересень 2013 р.); обговорено на засіданнях кафедри, а також науково-методичних семінарах кафедри англійської філології Чорноморського національного університету імені Петра Могили та на щорічних науково-методичних конференціях Чорноморського національного університету імені Петра Могили «Могилянські читання» (м. Миколаїв, 2012-2018 рр.).

Публікації. Проблематику, теоретичні та практичні результати дисертаційної роботи викладено у 12-ти одноосібних наукових публікаціях, серед яких 5 статей опубліковано у фахових збірниках наукових праць, визначених МОН України, що відображають основні результати дослідження; 2 – у наукових збірниках, які додатково відображають отримані результати дослідження, 3 – у закордонних наукових збірниках (Польща, Австрія, Чехія), 2 – у публікаціях навчально-методичного характеру.

Обсяг і структура роботи. Дисертаційне дослідження загальним обсягом 258 сторінок (основний текст дисертації становить 193 сторінки) складається зі вступу, трьох основних розділів з висновками до них, загальних висновків, списку використаної літератури і лексикографічних праць (348 позицій), джерел ілюстративного матеріалу (45 позицій) та п'яти додатків (31 сторінка). Робота містить 6 таблиць.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано вибір теми дисертації, доведено її актуальність, розкрито наукову новизну дослідження, окреслено теоретичне і практичне значення одержаних результатів. Визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження. Наведено дані про апробацію результатів роботи.

Перший розділ дисертаційного дослідження «*Теоретичні аспекти дослідження okazіоналізмів в жанрі фентезі*» складається з трьох підрозділів. У **підрозділі 1.1.** «*Жанр фентезі як об'єкт лінгвістичного дослідження*» розглядається специфіка жанру фентезі, що виник у 50-х роках ХХ століття під впливом творчості Дж. Р. Р. Толкіна, який вважається нині його засновником.

Вже наприкінці ХХ століття, з початку свого існування цей жанр привертав увагу значної кількості науковців, головним чином, літературознавців та лінгвістів. Серед літературознавців можна виокремити праці О. М. Зарицького, Н. Є. Ковтуна, Н. В. Ситник, О. С. Потапової, В. К. Олійник, Ю. П. Малкова, С. В. Шамякіної, Т. В. Жданової, О. І. Стужук, О. С. Леоненко, О. Дрозда, О. Брилевої, Ed. Douglas, J. B. Croft, D. Schweitzer, D. Fimi та ін.

Серед мовознавців відомими є праці І. В. Александрук, О. О. Барбанюк, В. М. Беренкової, О. А. Лугової, М. Ф. Мисник, М. В. Бережнової, О. С. Колесник, Н. І. Криницької, J. Munat, R. Smith та ін.

Фентезі є специфічним жанром, оскільки в ньому гармонійно поєднані риси багатьох жанрів та літературних течій: казки, міфу, героїчного епосу, авантюрного роману, а також особливості епохи романтизму. Внаслідок появи фентезі як самостійної жанрової форми виникли його численні модифікації та розгалужені класифікації типів фентезі, розроблені дослідниками. Серед них слід зазначити *епічне або класичне, темне, історичне, романтичне, наукове фентезі, «фентезі меча та магії» або героїчне фентезі*. Кожна з цих так званих «модифікованих форм» фентезі має різні особливості в залежності від їх тематики та комунікативної спрямованості, проте, зауважимо, що фентезі має низку рис, які відрізняють його від інших літературних жанрів, а саме: *наявність вторинного світу, залучення певних казкових та міфологічних персонажів, ідеалізм, естетизм, переоцінка ролі добра і зла, циклічність творів*.

Крім того, важливою особливістю творів фентезі є *використання додаткових засобів створення художньої системи твору*, серед яких розрізняють *зорові та мовні засоби*. Так, *зорові техніки* характеризуються використанням вигаданих алфавітів, намальованої карти світу, глосаріїв, предметних покажчиків імен, назв, географічних об'єктів і культурних понять, що функціонують у вторинному світі, створеному автором. До мовних особливостей належать створення оригінальних мов, а також використання вигаданих індивідуально-авторських імен, назв та реалій, що мають назву *оказіоналізми*.

У **підрозділі 1.2** «*Оказіоналізми як лінгвістичний феномен в галузі лексикології*» з'ясовуються аспекти вивчення неології в напрямках сучасної лінгвістичної науки, а також специфічні особливості та класифікації okazіональних одиниць.

Неологія є, так би мовити, «історією» фіксування та диференціації нових слів у мовленні і мові, головним об'єктом дослідження якої й досі залишаються переважно неологічні одиниці. Проте більшість лінгвістів при опрацюванні цієї галузі дотримуються думки, що неологія не обмежена лише цим терміном, оскільки нові слова з'являються в усіх сферах людської діяльності, які обслуговує мова, а отже, і у різних функціональних стилях, тому нові лексеми є досить різнорідними залежно від їхньої функціональної спрямованості. Серед стилів, що є найбільш продуктивними для уведення лексичних інновацій, є розмовна мова, публіцистика, а також художня література, що характеризується використанням okazіоналізмів, які також мають бути досліджені в межах науки про нові слова.

Okazіональні одиниці є досить нестандартними мовленнєвими утвореннями, які мають низку особливостей, що вирізняють їх з корпусу інших неологічних одиниць. Такі характерні риси, які розглянув у своїй праці А. Г. Ликов, як *експресивність, залежність від контексту, ненормативність* спричинюють появу різних підходів до класифікації індивідуально-авторських лексем. Серед них слід зазначити розподіл okazіональних одиниць *за ступенем okazіональності* – А. Г. Ликова (okazіоналізми першого, другого та третього ступенів), *за співвідношенням з узусом* – Е. Ханпіри та В. С. Виноградова (потенціалізми та егологізми), *за типом аномальності* – О. Аксьонової (авторські та експериментальні аномалії), *за способами творення* – О. А. Земської (морфологічно інтерпретовані слова; слова, спрямовані на емоційне сприйняття; слова, створені за неіснуючими словотвірними моделями), *за структурою* – А. Г. Ликова та В. В. Лопатіна (фонетичні, лексичні, граматичні, семантичні, графічні okazіоналізми та okazіональні поєднання слів). Okazіональні одиниці художньої літератури є найбільш непередбачуваними та складними для аналізу, оскільки, будучи індивідуальним творінням автора, відображають його творчий задум та формують картину вторинного світу, створеного на сторінках його твору.

У **підрозділі 1.3 «Методика аналізу okazіональних одиниць жанру фентезі»** описано методологічні принципи та запропоновано комплексну методику аналізу okazіональної лексики жанру фентезі, здійснювану в галузі лексикології.

Комплексний підхід до вивчення індивідуально-авторських новотворів жанру фентезі базується на сучасних лінгвістичних теоріях, що охоплюють різноманітні методики аналізу. Процес комплексної інтерпретації okazіональних лексичних одиниць є багаторівневим та містить такі складові, як аналіз способу творення лексеми, компонентний та контекстуальний аналізи, а також дослідження засобів та проблем їх перекладу.

Структура okazіоналізмів різниться від узуальної до суто okazіональної, тому проаналізувати їх структуру, спираючись лише на існуючі у мові словотворчі моделі, досить складно. В мові поруч з узуальними моделями (**словоскладання, суфіксальний та префіксальний засоби, конверсія**) існує певний набір okazіональних, тобто ненормативних засобів словотворення, використовуваних саме для побудови okazіональних одиниць. Серед них найбільш продуктивними стосовно okazіонального корпусу лексем жанру фентезі є такі: **контамінація** (англ. *Remembrall* - укр. *Нагадайко*, англ. *Animagus* –

укр. Анімаг, Зудильник), **міжслівне накладання слів** (англ. *Rictusempra* – укр. *Ріктусемпра*), **альтернація** (англ. *Hogwarts* – укр. *Готвортс*, нім. *Uylala* – укр. *Уюляля*), **метатезний словотвір** (нім. *Durmstrang* – укр. *Дурмстренг*), **тмезис** (англ. *Azkaban* – укр. *Азкабан*, нім. *Baureo* – укр. *Баурео*), **редеривація** (англ. *Diagon (Alley)* – укр. *Алея Діагон*), **десеґментація** (англ. *Knockturn (Alley)* – укр. *Алея Ноктерн*, нім. *Urgl* – укр. *Ургль*), **анаграма** (англ. *Lord Voldemort* – укр. *Лорд Волдеморт*), **засіб okazіонального поєднання слів** (нім. *die Sümpfe der Traurigkeit* – укр. *Болота Смутку*, англ. *Shrieking Shack* – укр. *Вересклива Халупа*), **семантичний засіб** (англ. *Cockatrice* – укр. *Васуліск*, нім. *Auryn* – укр. *Аурин*).

Для визначення семантичних характеристик певної авторської лексеми важливу роль відіграє *контекст*, в якому той чи інший okazіоналізм функціонує. В процесі тлумачення okazіоналізму значну роль відіграють *актуалізатори* (*лексичний або текстовий та затекстовий*), які дають пояснення okazіональній одиниці.

Виокремлення спільних сем у значенні корпусу okazіоналізмів жанру фентезі ґрунтується на принципах методу компонентного аналізу. Зазначений метод передбачає вивчення семантики мовних одиниць, що має на меті розкласти значення мовної одиниці на мінімальні елементи або семи. Їхнє виокремлення у значенні слова проводиться шляхом зіставлення з іншими лексичними одиницями, які мають з нею семантичну єдність. Цей процес дозволяє утворити так звані *семантичні типи* або *семантичні групи* шляхом розподілу одиниць відповідно до виявлених інтегральних сем.

Наступним етапом інтерпретації okazіональних новотворів жанру фентезі є *аналіз засобів їх перекладу українською мовою*. Згідно з теоріями, пов'язаними з перекладом узуальних лексем, дослідниками запропоновано універсальні способи перекладу okazіоналізмів: **метод транслітерації** (англ. *Hippogriff* – укр. *Гіпогриф*, нім. *Auryn* – укр. *Аурин*), **транскрипція** (англ. *tuggle* – укр. *магл*, нім. *Gemmal* – укр. *Геммаль*), **калькування** (англ. *Wormtail* – укр. *Червохвіст*, нім. *die Uralte Morla* – укр. *Прадавня Морла*), **описовий переклад** (нім. *teichgrosse (Augen)* – укр. *великі і глибокі (очі), як чорторії*), **функціональна заміна** (нім. *das wolkenartige (Geschöpf)* – укр. *потворне створіння*, англ. *Mad-Eye* – укр. *Дикозор*), частотність використання яких має тенденцію до варіювання в залежності від характеру твору або специфіки самого okazіоналізму.

У **другому розділі** «*Авторські новотвори британського, німецького, українського та російського фентезі: семантика, структура та особливості перекладу*», що містить два підрозділи, аналізується фактичний матеріал дисертаційного дослідження, визначаються специфічні семантичні та структурні особливості, проблеми перекладу авторських інновацій, виділяються та описуються типи okazіоналізмів, що функціонують у жанрі фентезі в чотирьох мовах.

У **підрозділі 2.1** «*Специфіка функціонування апеллятивної okazіональної лексики в жанрі фентезі*» проводиться дослідження okazіональних *апеллятивних одиниць* жанру фентезі (одиниці, що позначають загальні назви та протиставляються онімам; від лат. *appellātīvus* – загальна назва). У складі okazіоналізмів в англійській, німецькій, українській та російській мовах

виокремлюються три семантичні шари (типи) апелювативів на позначення «предметності», «якісності» та «дії», у складі яких функціонують різноманітні групи з додатковим семантичним наповненням.

Найбільш продуктивним з точки зору функціонування апелювативної лексики є британське (355 одиниць) та російське фентезі (367 одиниць), в яких однією з найчисленніших є група okazіоналізмів на позначення «істот» (134 одиниці та 187 одиниць) в корпусі «предметність» (305 та 254 одиниці). Серед них слід зазначити апелювативи з такою додатковою конотацією, як «магічні предмети» (БФ (британське фентезі): англ. *Time-Turner* – укр. Часоворот, англ. *Put-Outer* – укр. Світлогасник, англ. *Mirror Erised* – укр. Дзеркало Ярес; РФ (російське фентезі): *Зеркало Судеб*, *платок безопасности*, *зудильник*, *самотасующиеся карты*), «дім, побут» (БФ: англ. *Floo Network* – укр. Мережа порошку флу; англ. *Frog Spawn Soap* – укр. Мило з жаб'ячої ікри, англ. *Spellotape* – укр. Чароскоц; РФ: *магпункт*, *скатерть-самооборонка*, *червеграмма*), «поняття» (БФ: англ. *Triwizard Tournament* – укр. Тричаклунський турнір, англ. *Apparition* – укр. Трансгресія, англ. *Deathday Party* – укр. Смертенини; РФ: *вирус доброты*, *черномагическое родео*, *драконоведение*, *замораживающая магия*), «спортивного інвентарю» (БФ: англ. *Bludgers* – укр. бладжері, англ. *Golden Snitch* – укр. золотий сніч, англ. *Patong Proudsticks* – укр. Стімкі мітли Патона; РФ: *умиротворитель драконов*, *чихательный мяч*, *змеиный смычок*), а також «їжі», що функціонує лише у британському фентезі (англ. *Every Flavour Beans* – укр. Горошок на всі смаки, англ. *Niccup Sweets* – укр. Цукерки-гикавки, англ. *Levitating sherbert balls* – укр. Літаючі кульки щербету). Крім того, досить продуктивною групою okazіональних апелювативів у британському фентезі є група «істот» з додатковою семою «тварини» (91 одиниця): англ. *Erkling* – укр. Дімоїд, англ. *Flobberwort* – укр. Флоберв'як, англ. *Hippogriff* – укр. Гіпогриф.

В свою чергу, німецьке та українське фентезі характеризується наявністю меншої кількості okazіоналізмів (265 та 128 відповідно), проте на противагу англійським фентезійним текстам, це переважно апелювативи зі спільним семантичним компонентом «істоти» (105 і 27 одиниць) з додатковою конотацією «расова та соціальна приналежність» (НМ (німецьке фентезі): нім. *der Felsenbeisser* – укр. Скелегриз, нім. *der Zweisiedler* – укр. Двоселенець, нім. *die Grünhäute* – укр. зеленошкіри, нім. *die Grasleute* – укр. Травини; УФ (українське фентезі): *ватейли*, *ішторнійці*, *бронзовошкірі*). Крім того, в німецькому фентезі в корпусі «істот» функціонують такі семантичні типи okazіоналізмів: «титули» (нім. *der oberste Zauberer von Märchenmond* – укр. Головний Чарівник Казкового Місяця, нім. *die Kindliche Kaiserin* – укр. Дитинна Царівна, нім. *der Steppenreiterprinz* – укр. Принц Степових Вершників); «фізичні якості» (нім. *das Schattengeschöpf* – укр. Страхітливе створіння, нім. *das Wolkengesicht* – укр. Обличчя-Хмара, нім. *die Spukgestalten* – укр. постаті-примари), «тварини» (нім. *das Supfhuhi* – укр. водяна куріпка, нім. *die Purpurbüffel* – укр. пурпурові буйволи, нім. *die Renn-Schnecke* – укр. слимак-гончак).

Корпус okazіональних апелювативів переважно представлений авторськими лексемами з семою «предметність», тобто іменниками. Проте слід зазначити, що одиниці з семами «якісність» та «дія» також присутні у фентезійних текстах у

незначній кількості. Так, функціонування типу одиниць з семою «**якісність**» видається можливим простежити у британському (13 одиниць), німецькому (36 одиниць) та російському фентезі (55 одиниць): БФ: англ. *owl-free* – укр. *не затьмарений совами*, англ. *tap-crushing* – укр. *здатний задушити людину*, англ. *\ toadless (boy)* – укр. *хлопець, від якого втекла жабка*; НМ: нім. *leerblickende (Augen)* – укр. *підсліпувати (очі)*, нім. *magisch begabte* – укр. *магічно обдарований*, нім. *vielbeinig* – укр. *з неймовірною кількістю ніг*; РФ: *маггалстерская (книга)*, *драконбольный, всепинательный*. Корпус okazionalizmів на позначення «**дії**» присутній лише в британському (37 одиниць) та російському фентезі (58 одиниць): БФ: англ. *degnoming* – укр. *дегномізація*, англ. *Flame Freezing* – укр. *Вогнезоморожування*, англ. *Knee-reversing* – укр. *Колінозакрут*; РФ: *лопуходоедствовать, зеркалить, осугробить*.

У підрозділі 2.2 «Оказіональні оніми (оказіоніми), їх функція та роль у текстах фентезі» здійснюється комплексний аналіз англійських, німецьких, українських та російських онімічних okazionalizmів жанру фентезі, що представлені антропонімами, топонімами, зоонімами, фітонімами, а також онімами на позначення заклять.

Найбільш численним та різноманітним шаром онімічної лексики характеризується британське фентезі (446 одиниць), в якому видається можливим простежити усі зазначені групи okazionalizmів. Крім того, okazionalizm оніми мають досить різноманітну семантику.

В корпусі антропонімів функціонують семантичні типи на позначення «**характеру**», «**вмінь**», «**заняття**», «**зовнішності**», «**походження**» та «**зв'язку з природою**». Англійські та німецькі антропоніми, головним чином, відображають «**характер**» їх носіїв (51 та 18 одиниць): БФ: англ. *Malfoy* (від англ. *malfeasance* – *лиходійство*) – укр. *Мелфой*, англ. *Moody* (від англ. *moody* – *смутний, похмурий*) – укр. *Муді*, англ. *Albus Dumbledore* (від лат. *albus* – *білий, світлий*, *dumbledore* – *джміль*) – укр. *Альбус Дамблдор*; НФ: нім. *Biennenstich* – укр. *Осакус*, нім. *die (Uralte) Morla* – укр. *(Прадавня) Морла*, нім. *Gmork* – укр. *Гморк*, а також «**зовнішність**» (21 та 10 одиниць): БФ: англ. *Mad-Eye* – укр. *Дикозор*, англ. *Fleur Delacour* (від фр. «*квітка двору*») – укр. *Флер Делякур*, англ. *Headless Nick* – укр. *Майже Безголовий Нік*; НФ: нім. *Irrlicht* – укр. *Блукаючий Вогник*, нім. *Ygramul, die Viele* – укр. *Йтрамуль, ця Безліч*, нім. *die Goldäugige Gebieterin der Wünsche* – укр. *Золотоока Повелителька Бажань*.

Тематика антропонімів українського фентезі, головним чином, характеризується наявністю сем «**зв'язок з природою**» (32 одиниці): *(Лют) Дубовий, Вітан Ластівка, Вишня Ставська*, в той час, як у російському фентезі переважають антропоніми з семантичною домінантою «**походження**» (25 одиниць): *Медузія Горгонова, Сарданапал Черноморов, Бессмертник Кощеев*.

Топонімічний простір романів фентезі є досить популярною сферою для аналізу, оскільки він досліджується як на суто літературознавчому рівні, так і на рівні лінгвістичному. Топоніми, що функціонують у фентезійному дискурсі та розвиваються як елементи автономної вторинної картини світу, мають такі семантичні домінанти: «**характеристика якостей**», «**зв'язок з різними об'єктами**», «**абстрактні характеристики**», «**зв'язок з назвами тварин**».

Найбільш продуктивними з точки зору творення *топонімичних* *оказіоналізмів* є *британське* (121 одиниця), *німецьке* (54 одиниці) та *українське фентезі* (53 одиниці), в яких найчисленнішою є група «**характеристика якостей**» (40, 30 та 20 одиниць): БФ: *англ. Beauxbatons* – *укр. Бобатон*, *англ. Gringotts* – *укр. Грінготс*, *англ. The Leaky Cauldron* – *укр. Дірявий Казан*; НФ: *нім. Gänge-Berg* – *укр. Прогризені гори*, *нім. Elfenbeinturm* – *укр. Вежа Зі Слонової Кості*, *нім. Silberbergen* – *укр. Срібногір'я*; УФ: *Лоян Небесний*, *Блакитна Зірка*, *Дубовий Гай* *Потойбіччя*. *Російське фентезі* налічує невелику кількість *оказіональних топонімичних одиниць* (26 лексем), серед яких найбільшу кількість становить тип, що позначає «**зв'язок з різними об'єктами**» (11 одиниць): *Башня Привидений*, *Мастерская Магических Предметов Ариадны*, *Ивановские Ворожейные Мастерские*.

У корпусі **фітонімів**, функціонування якого видається можливим прослідкувати лише в британському фентезі (70 одиниць), найбільш продуктивними є типи зі спільними семантичними домінантами «**призначення**» (18 одиниць): *англ. Devil's Snare* – *укр. Диявольська Пастка*, *англ. Gillyweed* – *укр. Зяброрості*, *англ. Soporhorus (plant)* (від *лат. sopor* – *забуття*, *глибокий сон*) – *укр. Сонофор*; «**зовнішній вигляд**» (22 одиниці): *англ. Vibotuber* – *укр. Буботруби*, *англ. Fanged Geranium* – *укр. Зубата герань*, *англ. Silverweed* – *укр. Сріблястий бур'ян*.

В складі групи **зоонімів** слід виділяти такі семантичні типи: «**зовнішність**», «**характер**», «**здібності**» та «**походження**». Зоонімичні *оказіоналізми* представлені лише в британському та російському фентезі в невеликій кількості (42 та 19 одиниць) та переважно відображають «**зовнішність**» їх носіїв (БФ: *англ. Crookshanks* – *укр. Криволапик*, *англ. Fluffy* – *укр. Флафі*, *англ. Buckbeak* – *укр. Бакбик*; РФ: *Горыня*, *Усыня*, *Триглав*).

Оказіональні одиниці на позначення **заклять**, що є *онімичними* за своєю природою, оскільки вказують на конкретний об'єкт в середині класу, видається можливим спостерігати у *британському* (138 одиниць) та *російському фентезі* (53 одиниці). У корпусі *оказіональних онімів* на позначення **заклять** пропонується виділяти такі семантичні типи: «**дія**», «**бій**», «**захист**», «**побут**», «**рух**». Більшість *англійських оказіоналізмів* використовуються в творах для позначення «**дії**» (59 одиниці): *англ. Alohomora* (від *лат. alo* – *погіршувати*, *tora* – *перешкода*, *нос – цей*) – *укр. Алогомора*, *англ. Evanesco* (від *лат. evanescente* – *зникнення*) – *укр. Еванеско*, *англ. Diminuendo* (від *англ. diminish* – *зменшуватися*) – *укр. Димінуендо*; *російські ж* *оказіональні закляття* переважно позначають «**побут**» (18 одиниць): *Пробкис вырубонис* (*закляття вимкнення світла*), *Бантикус трибантикус* (*закляття для зав'язування шнурків*), *Чистус трубачистус* (*закляття для вмивання та чищення зубів*).

У **третьому розділі** «*Англійська, німецька, українська та російська* *оказіональна неографія як специфічна галузь лексикографії*» розкриваються теоретичні засади неографії, аналізуються сучасні словники англійської, німецької, української та російської мов з погляду опису *оказіональної лексики*, пропонується структура словникової статті для лексикографування типів *оказіональних одиниць жанру фентезі*.

У підрозділі 3.1. «Здобутки та перспективи розвитку неографічної науки» окреслюються основні принципи та здобутки теорії неографії, а також здійснюється аналіз тих словників у сучасній англійській, німецькій, українській, російській лексикографії, які повністю або частково відображають оказіональний шар лексики.

Неографія, що вивчає аспекти, пов'язані з лексикографуванням нової лексики, зосереджена переважно на фіксуванні неологізмів. Про це свідчить значна кількість словників неологічних одиниць, які з'являлися протягом останніх двох століть. Дослідження словників оказіональної лексики показало, що праці такого типу, перш за все, зосереджені на вивченні аспектів, пов'язаних з лексикографуванням нової лексики з літературознавчою метою, для аналізу того чи іншого твору, авторського доробку або ідіостилю. Серед лексикографічних праць такого типу слід зазначити «Словник авторських неологізмів В. Хлебнікова» Н. Н. Перцовой, словник С. А. Хромовой, створений на основі зіставлення новотворів К. Бальмонта та І. Северяніна, словник ідіостилю А. Белого, розроблений Т. В. Поповой, словник Н. М. Сологуб «Мовний портрет Яра Славутича», словник поетичної мови П. Тичини та М. Рильського, створений Г. Колесником тощо.

Лексикографічні праці західних дослідників, що фіксують авторські оказіоналізми, нині переважно існують у вигляді онлайн-словників або електронних «вікі» в Інтернет-мережі (словник новотворів Дж. Р. Р. Толкіна Урсули ле Гуїн, вікі до твору Майкла Баклі «Сестри Грім», словник оказіоналізмів мультиплікаційних серіалів «Сімпсони», «Футурама»).

Також слід зазначити, що досить продуктивною сферою для дослідження є оказіональні одиниці засобів масової інформації. Аналізом такої лексики, а також її лексикографічною інтерпретацією займаються як українські, так і закордонні (американські, німецькі) дослідники. Серед праць, що фіксують неuzuальні лексеми у ЗМІ зазначимо онлайн-словник Джона Кьоніга "The Dictionary of Obscure Sorrows" (Словник назв незрозумілих емоцій, дослівно з англійської «журб»), працю німецького лінгвіста Лотара Лемінцера "Die Wortwart" (збірка створена на основі онлайн-статей та німецьких газет "Süddeutsche Zeitung" та "Die Zeit"), «Тлумачно-словотвірний словник оказіоналізмів» Ж. В. Колоїз, яка зробила спробу систематизувати українську оказіональну лексику, відібрану з творів художньої літератури, періодичних видань та розмовно-побутового мовлення.

У підрозділі 3.2. «Лексикографічна інтерпретація оказіональних новотворів жанру фентезі» на основі проведеного аналізу словників у чотирьох мовах, присвячених фіксуванню оказіональних одиниць, що виникають у різних галузях, а також на основі розроблених принципів побудови словникової статті для оказіоналізмів художньої літератури та ЗМІ нами запропонована модель словникової статті для лексикографування оказіоналізмів жанру фентезі. На нашу думку, словникова стаття повинна мати таку структуру: 1) **граматична характеристика** лексеми, що здійснюється наступним чином: шляхом наведення закінчень слова; за допомогою позначень, що вказують на частиномовну приналежність; за допомогою ремарок, що уточнюють граматичні характеристики

слова; за допомогою ремарок, що обмежують уживання слова; 2) **наведення перекладу**, що містить ім'я перекладача okazіонального слова; 3) **тлумачення значення** шляхом підведення поняття, відображеного в тому чи іншому слові, до найближчого родового поняття, зазначаючи його диференційні характеристики; 4) **наведення ілюстративного матеріалу**, що дає пояснення значення okazіонального слова, та містить ім'я його автора та назву твору, в якому okazіональне слово функціонує; 5) **зазначення дати появи**; 6) **визначення способу творення** okazіоналізму, що позначається «*»; 7) **коментар автора словника** у випадку, коли контекст не дає інформації щодо семантичного наповнення okazіоналізму. Такий коментар має відповідне позначення у кожній статті «☆».

Наведено приклади словникових статей для лексикографування okazіональних апелятивів та онімів у чотирьох мовах: англ.: *Remembrall, debone, Moony, Gringotts, Nagini, Whomping Willow*; нім.: *Winzling, phantasisch, Haulewald, [Uralte] Morla*; укр.: *приварок, Данаділ, Меліс, Скородум*; рос.: *лопуход, черномагический, зеркалитъ, Башня Приведений, Ртутный*.

ВИСНОВКИ

У висновках до дисертаційної роботи узагальнено та підсумовано основні результати проведеного дослідження.

У дисертації надано теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми функціонування okazіональної лексики жанру фентезі, що виявляється в подальшому вивченні okazіональної лексики на новому мовленнєвому матеріалі в зіставно-порівняльному аспекті, а також у пропозиції оптимальних принципів лексикографування okazіоналізмів творів жанру фентезі для створення словників, що сприятимуть поглибленню культурологічних знань читачів та підвищенню їх мовно-культурологічної компетенції. Отримані результати є підґрунтям викладених нижче висновків.

Авторські новотвори жанру фентезі, як одна з його головних особливостей, займають особливе місце серед нової лексики та є досить специфічними одиницями, що характеризуються експресивністю, індивідуальністю та одноразовістю.

Незважаючи на значну кількість спроб систематизації okazіоналізмів, ми дійшли висновку, що таку лексику досить складно розподілити згідно з існуючими у мові класифікаціями, оскільки її природа повністю суперечить узуальним нормам. Саме тому її поділ проведено відповідно до семантики існуючих одиниць.

В результаті компонентного та контекстуального аналізу okazіональної лексики жанру фентезі в англійській, німецькій, українській та російській мовах нами було побудовано так звану розгалужену лексичну матрицю, що включає різноманітні *тематичні групи (семантичні типи) okazіоналізмів*, утворені на основі культурологічних сем. Так, основу складають групи онімів, серед яких зазначимо **антропоніми, топоніми, зооніми, фітоніми та закляття**; та апелятивів, розподілених на три категорії: **предметність, якісність та дія**.

В результаті зіставного аналізу ми дійшли висновку, що найбільшим пластом апелятивів у британському та російському фентезі є лексика на позначення неживих предметів, а саме з інтегральною семою «**предметність**» (305 та 254 одиниці) з корпусом одиниць на позначення «**неістот**» (134 та 187 одиниць). На противагу британському та російському фентезі, в корпусі оказіональних апелятивів німецьких та українських авторів-фантастів переважає група «**істоти**» (79 і 27 одиниць відповідно) з додатковою конотацією «**расова та соціальна приналежність**».

Аналіз **онімічних одиниць** жанру фентезі, основу яких складають антропоніми та топоніми, показав, що ці типи оказіоналізмів присутні в усіх чотирьох мовах. Так, **антропонімічний простір** найкраще представлено у британському та російському фентезі (105 та 72 одиниці). **Топонімічний корпус** лексем найбільш різноманітним є у німецькому, українському, а також британському фентезі (54, 53 та 121 одиниця).

Крім того, слід зазначити, що у британському, а також російському фентезі досить значною за кількісними показниками є онімічна лексика на позначення **заклять** (138 та 53 одиниці), в той час, як в німецькому та українському фентезі ця група відсутня. В цілому британське фентезі налічує найбільшу кількість як **апелятивних** (355 одиниць), так і **онімічних** (446 одиниць) оказіональних лексем, серед яких слід зазначити такі онімічні корпуси, як **фітоніми** (70 одиниць), **зооніми** (42 одиниці), які повністю відсутні в інших мовах або ж функціонують у романах у незначній кількості. У російському, німецькому та українському фентезі кількісні показники авторських інновацій є не такими значними (537, 265 та 128 відповідно).

Оказіональне словотворення жанру фентезі характеризується не тільки порушенням законів нормативного словотвору, але зняттям так званих «обмежень», які керують усталеними правилами будови лексичних одиниць. Саме тому поряд з **узуальними засобами** слід виділяти також **оказіональні (ненормативні) способи** творення.

Аналіз структури авторських одиниць показав, що в усіх чотирьох мовах присутні три основні **узуальні засоби** словотвору: *афіксація, словоскладання та конверсія*, проте їх продуктивність в аналізованих мовах не є однаковою. Так, найбільшу кількість оказіоналізмів, утворених засобом словоскладання налічує німецьке (52 %) та українське фентезі (43 %), в той час, як у британському та російському фентезі це лише 26 % та 13 % відповідно.

Афіксальний засіб переважає у російському фентезі (40 %) та є досить продуктивним для українського (25 %) та британського фентезі (24 %). Частота використання цього засобу у німецькому оказіональному словотворі становить лише 8 %.

Безафіксний засіб або *конверсія* є не досить продуктивним в англійській мові (7 %). Природно, що німецька мова, як генетично споріднена, також характеризується наявністю цього засобу при творенні оказіоналізмів (8 %). В російській та українській мовах в процесі оказіонального словотворення використання цього засобу не було виявлено в аналізованих текстах.

Використання **засобів** **оказіонального** **словотворення** є найбільш розвинутим у британському фентезі (40 %). Крім того, слід зазначити, що англійська мова з точки зору розмаїтості застосування оказіональних засобів є найпродуктивнішою, оскільки найбільша кількість ненормативних способів видається можливим помітити саме у британських фентезійних текстах.

Серед них слід зазначити засоби *онімізації*, *семантичний спосіб*, *аббревіацію*, *контамінацію*, *редеривацію*, *альтернацію*, *анаграму*, *незвичайне поєднання слів*, *тмезис* тощо. Трапляються випадки *метатезного словотвору*, а також *зворотної зміни порядку фонем* у слові, що функціонують лише у творах британського фентезі. Засоби оказіонального словотвору в інших мовах вживаються значно менше та не є такими різноманітними. Так, в німецькій мові частка застосування цих засобів становить 30 %, в російській 34 %, а в українській лише 26 %. Слід також зазначити, що для британського фентезі характерним є використання *змішаного засобу* (10 %).

Специфіка трансляції оказіональних одиниць на інші мови полягає у тому, що лексеми такого типу переважно не мають узуальних відповідників у мові-реципієнті. Серед засобів, використовуваних для перекладу оказіональних одиниць, застосовано **транскрипцію** та **транслітерацію**, **калькування**, **описовий переклад**, **функціональну заміну** та **змішаний спосіб**. Більшість одиниць, представлених в британських фентезійних романах, перекладені українською мовою шляхом **транскрипції** або **транслітерації** (53 %). Такі способи видаються перекладачу найбільш вмотивованими, оскільки вони усувають необхідність створення оказіональних відповідників у мові-реципієнті. На протигагу перекладу британських творів, оказіональні лексеми, присутні в українській версії німецької фентезійної прози, відтворені шляхом **функціональної заміни** та **калькування** (32 та 21 %), що робить можливим не тільки правильно інтерпретувати ту чи іншу одиницю, а й вірно розтлумачити весь твір та його основну думку.

Аналіз лексикографічної практики останніх років в англійській, німецькій, українській та російській мовах показав, що в сучасній лексикографії чотирьох мов оказіональна лексика представлена в словниках різного типу переважно разом з неологічними одиницями, а також в Інтернет-словниках, вікі, присвячених одному твору або ідіостилю певного автора.

На основі аналізу способів лексикографування оказіональних одиниць у сучасних словниках чотирьох мов було запропоновано модель словникової статті для реалізації принципів лексикографічного опису оказіоналізмів жанру фентезі.

Отримані результати становлять основу для подальшого дослідження проблематики, порушеної в дисертаційній роботі. Перспективним є детальне вивчення типів оказіоналізмів на матеріалі текстів інших літературних жанрів або декількох функціональних стилів. Доцільним також буде залучення матеріалу інших мов (французької, іспанської тощо).

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ ВІДОБРАЖЕНО У ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ:

Публікації у фахових виданнях України

1. Денисова І. В. Оказіональне слово як одна зі стилістичних особливостей жанру фентезі. *Наукові праці. Серія «Філологія. Мовознавство»*: збірник наукових праць. Миколаїв, 2013. Вип. 204. С. 31–36.
2. Denisova I. Nonce Words in Fantasy Genre: Lexicographic Aspect. *Linguistic Studies : international collection of scientific papers. Donetsk, 2014. Вип. 28. Р. 66–73.*
3. Денисова І. В. Оказіональні апелювати як засіб формування світу фентезі. *Наукові записки. Серія «Філологічні науки (мовознавство)»* : збірник наукових праць. Кіровоград, 2014. Вип. 128. С. 151–157.
4. Денисова І. В. Топонімічний простір авторських новотворів жанру фентезі. *Записки з ономастики* : збірник наукових праць. Одеса, 2015. Вип. 18. С. 166–179.
5. Денисова І. В. Особливості okazіонального словотворення у романах українського фентезі. *Актуальні питання гуманітарних наук* : збірник наукових праць. Дрогобич, 2015. Вип. 14. 132–139.

Публікації у наукових періодичних виданнях інших держав

6. Денисова І. В. Засоби okazіонального словотворення в антропонімічному просторі жанру фентезі (на матеріалі англійської та німецької мов). *Proceedings of the Conference (Vienna, May 26, 2014). Vienna. Р. 277–285.*
7. Denisova I. Spells as One of the Types of the Nonce-Words in the Onomastycon of the Fantasy Genre. *Nauka i Studia. Seria "Filologiczne Nauki. Historia. Pedagogiczne nauki. Psychologia i socjologia"*. Przemysl, 2015. Wydan. 2 (133). S. 17–24.
8. Власенко І. В. Специфіка функціонування фітонімів у творах британського фентезі. *Středoevropský věstník pro vědu a výzkum: Central European journal for science and research. Praha, 2018. Vydán. 5 (49). S. 40–45.*

Публікації навчально-методичного характеру

9. Власенко І. В. Вступ до неології: методичні рекомендації. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2016. 20 с.
10. Власенко І. В. Лексикографія та неографія: здобутки та перспективи розвитку: методичні рекомендації. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2017. 23 с.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

11. Денисова І. В. Здобутки та перспективи okazіональної неографії. *Сучасне літературознавство та лінгвістика: американські та британські студії* : збірник Матеріалів II Міжнародного симпозіуму (м. Київ, 9-11 квітня 2014р.). Київ, 2014. С. 342–346.

12. Денисова І. В. Оказіоналізми з семантичним компонентом «магія» в ономастичному просторі фентезі. *Aktualne proplemy nowoczesnych nauk : Materialy X Miedzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji (Przemysl, 7-15 czerwca 2015 r.)*. Przemysl, 2015. S. 29–31.

АНОТАЦІЯ

Власенко І. В. Типи оказіоналізмів в жанрі фентезі (на матеріалі англійської, німецької, української та російської мов). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.15 – загальне мовознавство. – Державний заклад «Південноукраїнський національний університет імені К. Д. Ушинського» МОН України. – Одеса, 2018.

Дисертаційне дослідження присвячене вивченню оказіоналізмів англійської, німецької, української та російської мов у художній літературі, зокрема в жанрі фентезі, що характеризується специфічним набором особливостей. В роботі розглянуто фентезі як літературний жанр та оказіоналізми як одну з його характерних рис.

У дисертації вперше досліджуються оказіоналізми жанру фентезі у зіставно-порівняльному аспекті в чотирьох мовах. Крім того, розроблено комплексну методику аналізу оказіональних одиниць зазначеного жанру, що включає дослідження функціональних, структурних, семантичних особливостей оказіоналізмів, а також специфіки їх перекладу. На основі розробленої методики створено розгалужену матрицю, що включає семантичні типи оказіоналізмів, які функціонують в літературних творах жанру фентезі.

В результаті аналізу сучасних неологічних словників англійської, німецької, української та російської мов із погляду опису в них оказіональних одиниць, а також окремих словників авторських новотворів запропоновано структуру словникової статті для оптимальної реалізації принципів лексикографування оказіоналізмів жанру фентезі.

Ключові слова: оказіоналізм, фентезі, зіставно-порівняльний аспект, семантичний тип, засіб перекладу, принцип лексикографування.

АННОТАЦИЯ

Власенко И. В. Типы окказионализмов в жанре фэнтези (на материале английского, немецкого, украинского и русского языков). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.15 – общее языкознание. – Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского» МОН Украины. – Одесса, 2018.

Диссертационное исследование посвящено изучению окказионализмов художественной литературы в английском, немецком, украинском и русском языках. В работе впервые рассматриваются окказионализмы, которые функционируют в жанре фэнтези в четырех языках.

В диссертации определена специфика фэнтези как литературного жанра, а также основные подходы к изучению окказиональных единиц в современной лингвистической науке. Кроме того, рассмотрены основные классификации и особенности окказионализмов.

На основе исследованных работ, посвященных разработке неологии и анализу неологических и окказиональных единиц, сформирован методический аппарат анализа авторских новообразований жанра фэнтези.

Данная комплексная методика включает исследование контекста в рамках макро- и микротекстологии, в частности анализ текстовых и затекстовых актуализаторов, а также анализ структуры окказиональных единиц в соответствии с существующим набором узуальных и окказиональных способов словообразования. Среди них следует отметить словосложение, аффиксацию, конверсию, контаминацию, междусловное наложение слов, альтернацию и т.п.

Кроме того, процесс анализа индивидуально-авторских лексем включает семантический компонент, который осуществляется посредством выделения дифференциальных и интегральных сем во внутренней форме окказионализмов, что позволяет определить семантические типы (группы) и подтипы (подгруппы) окказионализмов, которые впоследствии формируют многоуровневую семантическую матрицу. Данная матрица включает семантические типы онимов и аппелятивов, последние из которых в своем составе имеют группы с общими семами «предметность», «качественность» и «действие», распадающиеся на более мелкие семантические типы, а именно: «расовая и социальная принадлежность», «животные», «титулы», «физические качества», «магические предметы», «дом, быт», «спортивный инвентарь», «понятия». Окказиональные онимы, в свою очередь, распределены на антропонимы, топонимы, фитонимы, зоонимы и заклатья также с определенным набором семантических подгрупп: «характер», «внешность», «способности», «происхождение», «характеристика качеств» и т.п.

В работе исследованы способы перевода окказиональных единиц британского и немецкого фэнтези, среди которых основными являются транскрипция и транслитерация, функциональная замена и калькирование. Их использование варьируется в зависимости от характера произведения и специфики самого окказионализма.

На основе проведенного анализа окказиональных единиц осуществлено сопоставление авторских новообразований британского, немецкого, украинского и русского фэнтези, а также сделаны выводы о специфике образования и функционирования каждого корпуса окказиональных единиц.

В результате анализа современных словарей английского, немецкого, украинского и русского языков, в которых представлена окказиональная лексика, отмечено относительно небольшое количество словарей окказиональной лексики в современной неографии, а также отсутствие комплексного лексикографического труда, который включал бы несколько языков. Изучение структуры и подходов к описанию окказиональных единиц в современных словарях позволило разработать структуру словарной статьи и принципы лексикографирования окказионализмов жанра фэнтези в соответствии с принципами неографической науки.

Ключевые слова: окказионализм, фэнтези, сопоставительный аспект, семантический тип, способ перевода, принцип лексикографирования.

SUMMARY

Vlasenko Inna V. Types of Nonce-Words in Fantasy Genre (based on the English, German, Ukrainian and Russian languages). – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philology. Specialty 10.02.15 – General Linguistics. – The State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky” of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Odesa, 2018.

The thesis is devoted to studying of nonce-words of the English, German, Ukrainian and Russian languages in fiction, namely in fantasy genre, which is characterized by rather specific set of features. In the paper nonce-words are studied as one of the peculiarities of fantasy as literary genre.

Nonce-words of the fantasy genre were studied in the comparative aspect in four languages for the first time. Furthermore, the complex methodology of their analysis was developed. It includes studying of functional, structural and semantic features of nonce words and peculiarities of their translation. On the basis of the developed methodology the ramified system was built, which includes various types of nonce-words in fantasy genre.

The analysis of modern neological dictionaries of the English, German, Ukrainian and Russian languages, which include nonce-words, and separate dictionaries of nonce-words enabled to develop the dictionary entry structure used for the effective implementation of the principles of the fantasy nonce-words lexicography.

Key words: nonce-word, fantasy, comparative aspect, semantic type, way of translation, lexicography principle.